

KARABAĞ'IN SİLAH USTALARI

Azerbaycan Cumhuriyeti Merkezi Devlet Arşivinde Bakü Şehri Hazine ve Ayar Ofisinin belgeleri muhafaza edilmektedir. Silahların hazırlanmasında kıymetli metaller kullanılan imalathanelerin tescili bu kurumda yapıyordu. Bu kurumun belgelerinden 19. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başlarında Azerbaycan'ın değişik bölgelerinde, aynı zamanda Karabağ'da çalışmış silah ustalarının isimlerini öğrenebilmekteyiz (ACDMA, f. 43).

Azerbaycan ustalarının yaptıkları tapancalar gümüş ve altınla süslenmiştir. Azerbaycan Milli Tarih Müzesi, Silah ve Nişan Bölümü.

Azerbaycan silahları – hançer, kılıç, tüfek ve tabancaların süslenmesinde gümüş ve altın yoğun bir şekilde kullanılmıştır. Gümüş ve altın ustaları tabanca, tüfeklerde ve namlularda değişik tutucu halkları – geniş, dar, bütün ve kesitli gümüş ve altından hazırlıyorlardı. Bu halklarla namlu ile dipçik sağlam bir şekilde birbirine monte ediliyordu. Ayrıca fişek kaldırmaları için menteşe, fişek kaldırmacı çevresi, fişek çevresi, yay çevresi, kayış yuvaları, el kundağı sap ve topuz kapağının hazırlanmasında altın ve gümüş kullanıyorlardı. Tüm gümüş detaylar çizim ve gravür yöntemi kullanılarak, altın suyu işlemeli bitki ve geometrik desenlerle işlenmiştir. Birçok ateşsiz silahlar kıymetli metallere o kadar sıkı kaplanmış ki sadece silaha değil, bir kuyumcu şahese-

rine benziyorlar. Silahın esas parçalarını hazırlayan ustalar sadece kendi adının (baba adının) baş harflerini, silah sahibinin adını ve üretildiği tarihi yazıyorlardı. Bu da silah ve tabancaların üretim yerini belirlemeyi zorlaştırmaktadır. Sadece Hazine ve Ayar Ofisinin belgeleri imalathanelerin nerede bulduklarına dair bilgi vermektedir.

Kafkasya'da ilk kez damgalanmış ürünlerin üretimi 1804 yılında Tiflis'te başlamıştır. Ustalar tarafından imal edilmiş tüm gümüş ürünler buradaki darphanede damgalanma işlemi yapıldıktan sonra satışa çıkarılabiliyordu. 1832 yılında Devlet Konseyi Tiflis'te ayar ofisi tesis edilmesine ilişkin karar çıkardı. Karar gereği söz konusu kurum 1834'de açılacak ve Gürcü-İmereti hazinesine bağlı olacaktı. Fakat bu ofis

*Azərbaycan ustalarının el işləri çoxu zaman altın kaplamayla örtülmüşdür.
Azərbaycan Milli Tarih Müzesi, Silah ve Nişan Bölümü.*

açılmamış, ayarçı görevi ise hazine kadrosunda yer almıştır. 1 Ocak 1843'de Tiflis'te Bölge Ayar Ofisi (TBAO) tesis edildi. Ayarçı E.İ.Blyumberg metallerin kalitesini belirlemek için Güney Kafkasya'daki tüm ustaların kaydını tutarak başladı. Bu işle ilgili tanzim edilen defterlerde her sene ustaların adları, imalathane adresleri ve ikamet adresleri yer alıyordu. Ustanın soyadının önünde ise ürünün vurması gereken damga numunesi yer alıyordu. Blumberg her sene Güney Kafkasya'nın tüm şehirlerindeki emniyet müdürlerinden gümüşçülerin sayısı ve kimlikleri hakkında kayıt talebinde bulunuyordu. Emniyet müdürleri üretim lisansı listeleri ve ödeme makbuzlarını gönderiyorlardı. Kurumdaki belgelerde Azerbaycan'daki ustalarla ilgili de bilgiler yer almaktaydı. 1 Temmuz 1885'de TBAO kapatıldı ve aynı gün içinde Tiflis Ayar Bürosu açıldı. Büro 1896 yılına dek faaliyetini sürdürdü. Yeni ayar düzenlenmesi gereği Güney Kafkasya'da bölge ayar müdürlüğü tesis edilmiş ve bu müdürlük 1917 yılına dek faaliyetini sürdürmüştü. Belgelerini ofise göndermiş Azerbaycan ustalarına ilişkin bilgiler ACDMA 23. Fonda yer almaktadır.

Tiflis uzun yıllar altın ve gümüş damgalama işlemlerinin yapıldığı tek kent idi. Diğer şehirlerde Zanaat Yönetmeliği gereği ustalar 1 Ruble ödeyerek emniyet müdürlüğünden zanaat lisansı alıyorlardı. Emniyet müdürlüğü bununla ilgili belgeyi TBAO'a gönderiyordu. Diğer şehirlerdeki ustalar sadece Tiflis ustaları aracılığıyla ayar ve damga izni alabi-

liyorlardı. 1843 yılında diğer şehirlerde de ayar denetimi tesis edilmesi konusu gündeme gelmişti. 1 Nisan 1863'de Bakü'de ayar kurumu açıldı. Fakat Bakü ustaları belgelerini önceleri olduğu gibi Tiflis Ayar Bürosuna gönderiyorlardı. Nitekim Bakü'de henüz ayar bürosu açılmamıştı. 1885'de bu büro açıldı ve 1990'ların ortalarına dek faaliyetini sürdürdü. Ustaları tescil ve damga izni almak için teşvik eden ayar bürosunun faaliyeti zamanla çok sayıda bölgeleri kapsamı alanına aldı. 1891-1898 yılları arası tescil edilmiş ürün sayısı üç defa arttı. 1892'den büroda çalışan ve 1895'den itibaren büronun başkanlığını yürüten Vitold Zglenitski'nin faaliyetlerinin bu artıştaki rolünü vurgulamak gerekir. O yerli ustaların özgün çalışmaları ve ürünlerin yüksek kalitesine vurgu yaparak bölgede gümüş işinin gelişmesine çalışırken ayar kontrolü ve tescil işlemlerinin önemi konusunda da ustaları ikna ediyordu. V.Zglenitski ustaların genel ve mesleki eğitim alabileceği okul tesis etmek istiyordu. Okulda yetişkin ustalar ve çırakların eğitim alabilecekleri iki bölüm oluşturulması öngörülmüştü. O ustaların Rusya ve uluslararası fuarlara katılmaları için hazırlanmalarına büyük önem veriyordu. 1900 yılında V.Zglenitski Paris Fuarı döneminde maddi kaynakları kısıtlı olan ustalara gümüş alımı için kredi sağlamıştır. 1890'lı yılların sonu ve 1900'lü yılların başında başka hiçbir kentte Bakü'de olduğu kadar yüksek kaliteli ve değişik gümüş ürünleri imal edilmemiştir. V.Zglenitski fuarda sergilenen ürünlerin – silah, kadınlar için mücevher,

Karabağ hanları koleksiyonundan hançer. Azərbaycan Milli Tarih Müzesi, Silah ve Nişan Bölümü.

Tabancanın üzerinde "Karabağlı Ali Guli Han tarafından yapılmıştır" cümlesi yer almaktadır. Azerbaycan Milli Tarih Müzesi, Silah ve Nişan Bölümü.

kemerler, şamdanlar ve s. tasvir edilmiş albüm de bastırılmıştı. Bu albüm okulda ders kitabı olarak kullanılacaktı. O Zanaat Komitesinde birkaç defa Bakü'de gümüş işinin durumuna ilişkin konuşma yapmıştır. Bakü Ayar Bürosu 1885-1896 yılları arası faaliyetini sürdürmüştür. Büronun kullandığı damgada genel veya ayrı çerçeve içinde Bakü Vilayeti arması (üç ateş dilimi) ve rakamla ifade edilmiş ürün ayarı, ayarcının ad ve soyadının baş harfleri ve tarih yazılmıştır.

TBAO ve Bakü Hazine ve Ayar Bürosu belgelerinin incelenmesi sayesinde gümüş işiyle uğraşan, silahları süsleyen ve yüksek kalite ürün olarak tescilini yaptırmış birçok Karabağ ustasının isimlerini belirlemek mümkün olmuştur. Şuşa ve Hankent'i'de çalışan ustalar:

1. Kerbalayi Aslan oğlu Meşedi Kazim. Hazine Bürosu (BHB) tescili - 1879 y.;
2. Allahverdi Berugov. BHB 1879 y.;
3. Aslan Bagdiev. BHB 1877 y.;
4. Cavadov Camal. Tescil 1879 y.;
5. Aslan Bey Caferbeyov. BHB 1877 y.;

6. Mercan Rüstemov. BHB 1877 y.;
7. Mirzegan Rüstemov. BHB 1876, 1885-1886 y.;
8. Abdin Hacı oğlu Kerbalayi Salman. 1876,1877 yy. İmalathanesi ayarcı tarafından denetlenmiştir.
9. Musa Ali oğlu. 1879'da imalathanesi BHB tarafından denetlenmiştir;
10. Mustafa Hüseyin Ali oğlu (Mustafa Bakülü), altın ve gümüş ustası. 1844-1877 yılları ustalık belgesi almıştır;
11. Rüstem Aliyev. 1912-1915 yılları ustalık belgesi almıştır;
12. Allahverdi oğlu Kerbalayi Ali Zerger. 1846-1848 yıllarında ustalık belgesi almıştır. BHB 1876, 1877, 1879 yy.;
12. Hacı Bey Ahundov. BHB 1877 y.;
13. Mirzagan Hoca Bağirov, altın ve gümüş ustası. BHB 1876, 1877, 1879 yy.;
14. Musa Bedelov, altın ve gümüş ustası. 1844-146 yıllarında ustalık belgesi almıştır;
15. Hüseyin oğlu Usta Mustafa. 1853 ve 1860 yıllarında ayarcı raporunda ismi geçmektedir;

16. Ayra Cuşimidov, altın ve gümüş ustası. 1846, 1847 yıllarında ustalık belgesi almıştır. 1847 yılında Nuh'a'da çalışmıştır;

17. Ağacan Yegalov, altın ve gümüş ustası. BHB 1876 y.;

18. Ağacan Yegiyev. 1915 yılında ayaracı tarafından denetlenmiştir;

19. Mirza Yegiyev. «M.Y» damgalı. 1907, 1908, 1915, 1916 yıllarında ayaracı tarafından denetlenmiştir.

20. Ağacan Ziyalo, altın ustası. 1876-1877 yıllarında ayaracı tarafından denetlenmiştir. 1851-1854 yıllarında Nuh'a'da çalışmıştır;

21. Kerbalayi Zülal oğlu. «Dünya Fuarı Rusya Bölümü Rehberi» (Londra, 1862, s. 116), Yaptığı dizgin ve koşum takımı sergilenmiştir, 1862 yılında Londra fuarında;

22. Emin İsmailov, İzmail. 1909 yılında imalathanesi ayaracı tarafından denetlenmiştir;

23. Hosrov İsayev. BHB 1877 y.;

24. Baba Kahramani Kevhayev. BHB 1879 y.;

25. Ali Kerbalayi oğlu, altın ve gümüş ustası. 1849 yılında zanaatkarlığı bırakmıştır;

26. Meşedi Kerim oğlu Muhammedov. BHB 1877 y.;

27. Hacı Bey Lavandov. BHB 1876 y.;

28. Haki Movrazov. BHB 1877 y.;

29. Kerbalayi Muhtar oğlu Kuli. 1912 yılında imalathanesi ayaracı tarafından denetlenmiştir;

30. Ağa Necefov. BHB 1879 y.;

31. Abdullah Paşa oğlu, altın ve gümüş ustası. 1844-1846 yıllarında ustalık belgesi almıştır;

32. Abil Kerbalayi Paşa oğlu. Altın ve gümüş ustası. 1847-1851 yıllarında ustalık belgesi almıştır. 1852,1859,1860,1861 yıllarında ayaracı raporlarında adı geçmektedir;

33. Paşa oğlu Zeynel Memmed, altın ve gümüş ustası. 1848 yılında ustalık belgesi almıştır;

34. Nağı Kerbalayi Paşa oğlu, altın ve gümüş ustası. 1860 yılında ayaracı raporunda adı geçmektedir;

35. Abil Fattah oğlu (Abil Paşa Fagat oğlu). 1861,1862 yıllarında ustalık belgesi almıştır. 1869 yılında ayaracı raporunda adı geçmektedir;

36. Bala Şihanov, altın ve gümüş ustası. 1844, 1846 yılında ustalık belgesi almıştır. 1847 yılında işine son vermiştir;

37. Babacan Yüzbaşov. 1863, 1865-1867 yılında ayaracı raporunda adı geçmektedir;

38. Kerbalayi Yusuf oğlu Muhtar. 1909, 1910 yıllarında imalathanesi ayaracı tarafından denetlenmiştir;

39. Abdurrahman Sultan oğlu. Damga «A.S.». Hankenti'de yaşamıştır.

1928 yılında Karabağ hanları neslinden Hüseyin Cavansirov Azerbaycan Milli Tarih Müzesine son Karabağ hanlarının çok özgün silahlarını hediye etmiştir. Silahların arasında çakmak taşlı tabancayı özellikle vurgulamak gerekir (Azerbaycan Milli Tarih Müzesi, Silah ve Nişan Bölümü, env. 634). Tabanca üzerinde "Karabağlı Ali Guli'nin işi" yazılmıştır. Mükemmel konstrüksiyona sahip bu tabanca hafifliği, zarafeti, atış kabiliyeti, dışarıdan altın çentik işlemesiyle Karabağ silah ustalarının yüksek profesyonelliğinin bir numunesidir. ❁

EDEBİYAT:

1. Акты, собранные Кавказской Археографической Комиссией (АКАК). Отношение ген. Тормасова от 2 августа 1810 г. Тифлис. т. IV, с. 38.
2. Гейдаров М.Х. Ремесленное производство в городах Азербайджана в XVII веке». Баку, 1967, с. 42-43, 45-46, 78, 80-88, 88-89, 109, 133, 185.
3. Джангирова С.Х. Восточное оружие. Буклет. Баку, 1973 г.
4. «Кавказский календарь» на 1853 г., Тифлис, 1852; «Кавказский календарь» на 1855 г., Тифлис, 1854; «Кавказский календарь» на 1858, Тифлис, 1857.
5. Обзорение Российских владений за Кавказом, 1836, стр.120-124, 209.
6. Центральный Государственный Исторический Архив Азербайджанской Республики) (ЦГИА АР), фонд 23, ф. 37, 43, 249, ф.518.
7. Центральный Государственный Исторический архив Грузии, ф. 249.